УДК 657.6

Костирко Р.О.

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ

На основі аналізу сучасного стану та тенденцій впровадження інтегрованої звітності в практику вітчизняних компаній визначено передумови розробки єдиної моделі інтегрованої звітності з урахуванням вимог міжнародних стандартів щодо соціальної відповідальності бізнесу. Розкрито принципи реалізації концепції стійкого розвитку компанії та запропоновано індикатори оцінки фінансово-економічної, екологічної та соціальної стійкості компанії. Обґрунтовано послідовність етапів підготовки інтегрованої звітності компанії. Сформульовано рекомендації з організації стратегічного аудиту якості фінансових і нефінансових показників звітності та використання результатів аудиту для розробки стратегії стійкого розвитку компанії з урахуванням інтересів стейкхолдерів.

Ключові слова: *інтегрована звітність, корпоративна соціальна відповідальність, компанія, нефінансова звітність, стратегічний аудит, стейкхолдери, стійкий розвиток.*

Постановка проблеми. Невизначеність ринкового середовища, посилення процесів глобалізації і конкуренції, погіршення інвестиційного клімату та умов соціально-економічного розвитку в Україні обумовлюють необхідність підвищення корпоративної соціальної відповідальності бізнесу. Вирішення цього завдання можливе шляхом реалізації концепції стійкого розвитку економіки, яка визнана світовою спільнотою країн домінантною ідеологією розвитку людської цивілізації у XXI ст. Орієнтирами стійкого розвитку є триєдиний шлях економічного, екологічного і соціального розвитку, що приведе до збереження природних і соціальних ресурсів та зростання системи цінностей суспільства. В більшості країн світу корпоративну соціальну відповідальність визнано на державному рівні. Фахівцями Центру «Розвиток КСВ» зроблено висновок, що впровадження практики корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) впливає на рівень конкурентоспроможності як компанії так і країни в цілому. Концепція КСВ широко використовується в країнах Європи. Протягом 2011–2012 років у 16 країнах із 27 країн-членів ЄС впроваджено національні політики сприяння розвитку КСВ. Європейська комісія розглядає КСВ як важливу частину європейської стратегії зростання та зайнятості, а також нової стратегії ЄС «Європа-2020» [11, 15]. Пріоритетність соціальної відповідальності бізнесу в глобальному аспекті вимагає наявності відповідної інформації щодо екологічної безпеки, дотримання прав людини та соціального захисту. За останні 20 років очікування інвесторів та інших зацікавлених сторін щодо корпоративної звітності суттєво змінилися. Інтегрована корпоративна звітність надає можливість компаніям використовувати її в якості інструменту виявлення фінансових і нефінансових факторів зростання вартості бізнесу на перспективу. Відповідно з цим повинна змінюватися звітність в напрямі інтеграції статистичної, соціальної, екологічної, фінансової та нефінансової звітності. В Україні не існує законодавчих вимог підготовки інтегрованої звітності. Існуюча модель корпоративної звітності не відображає такі чинники КСВ, як стратегія, стійкий розвиток та ризик бізнесу. Як наслідок не розкриваються взаємозв'язки між стратегією і ризиком, фінансовими і нефінансовими показниками, корпоративним управлінням і показниками створення доданої вартості. Інтегрована модель звітності усуває цей недолік, вона є інструментом отримання повної інформації щодо економічної, екологічної і соціальної діяльності компанії. Вона розкриває основні ризики і можливості з погляду керівництва та орієнтована на майбутнє. Така інформація надає можливість оцінити ефективність управління капіталом за всіма складовими: фінансовими, виробничими, кадровими, інтелектуальними, природними і соціальними, їх взаємозалежність і роль в досягненні головної мети. Проте на цьому шляху існує багато перешкод – від недосконалості систем обліку і звітності та неоднозначності ринкових драйверів до юридичних ризиків, пов'язаних з підготовкою інтегрованої звітності. Тому пріоритетним завданням є розробка єдиної моделі інтегрованої корпоративної звітності соціально відповідального бізнесу з урахуванням національних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти теорії та методики інтегрованого обліку і звітності стали предметом досліджень вітчизняних вчених, зокрема таких, як: Т.В. Давидюк, І.В. Замула, І.В. Жиглей, Н.О. Лоханової, Н.С. Орлова, К.В. Сорокіної [3, 4, 5, 9, 13]. На розвиток теорії інтегрованого обліку та звітності вплинули наукові праці таких зарубіжних вчених, як М. Альберт, М. Браунлі, Д.Дж. Вуд, К.Е. Гудпастер, К. Джоунз, К. Девіс, Р. Екклес, А. Крейн, М. Круз, А. Керолл, Р. Леві, Д. Лейпцигер, А. Маквільямс, Р. Маккієн, М. Макінтош, М. Мескон, Дж. Мун, Д. Меттен, Дж.В. Метьюз-мл., Дж. Пост, Дж. Сенне, Д. Сігель, Д. Тепскот, Д. Тіколл, У. Фредерік, М. Фрідман, Т. Фройндліх, Ф. Хедоурі. Разом з тим залишаються недостатньо опрацьованими такі пи-

© **Костирко Руслан Олександрович,** д.е.н., завідувач кафедри обліку і аудиту Університету банківської справи Національного банку України Інституту магістерської та післядипломної освіти, м. Київ, e-mail: ruslankostyrko@gmail.com

тання, як: розробка єдиного підходу до розкриття інформації нефінансової звітності за видами діяльності; визначення критеріїв стійкого розвитку компаній, аудит якості інтегрованої звітності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення проблем та перспектив розвитку моделі інтегрованої корпоративної звітності соціально відповідального бізнесу з урахуванням національних особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні за останні роки спостерігається стала тенденція до усвідомлення потреби у соціально-відповідальній поведінці бізнесу. Розвиток національної мережі Глобального договору ООН надав поштовх нефінансовому звітуванню в Україні, адже надання щорічного Звіту про прогрес реалізації принципів ГД є одним із зобов'язань, яке бере на себе підписант Глобального договору. Зокрема, 90 % нефінансових звітів, що з'явились в Україні за останні роки, – це звіти членів Глобального договору. Проте інформування громадськості про екологічні, економічні та соціальні досягнення ділових кіл ще не стало загальноприйнятою практикою. У зв'язку з появою нових видів звітності, до яких все більше уваги приділяють заінтересовані сторони, постає багато занових питань та проблем, які потребують вирішення. Компанія, що прийняла рішення почати впроваджувати інтегровану звітність, може зіткнутися з такими проблемами: відсутність методологічної бази, недостатня розробленість інформаційних систем з оцінки нефінансових показників, зростання внутрішніх координаційних витрат на складання нефінансової звітності, визначення необхідного рівня деталізації даних. На концептуальному рівні немає єдиного підходу до побудови моделі інтегрованої звітності.

Перша і фундаментальна проблема – відсутність єдиних вимог до підготовки інтегрованої корпоративної звітності компанії, яка передбачає розкриття нефінансових показників щодо КСВ. Сьогодні багато міжнародних організацій займаються розробкою стандартів зі складання нефінансової та інтегрованої звітності. На відміну від бухгалтерської фінансової звітності для корпоративної соціальної звітності стандарти ще не розроблені в повному обсязі. У світі існує близько 30 міжнародних стандартів, які можуть бути класифіковані за функціями і сферами використання таким чином:

Керівні принципи і кодекси поведінки (Керівні принципи Amnesty International з дотримання прав людини для компаній і ОЕСР для багатонаціональних корпорацій, Глобальний договір ООН)[15]. Системи управління і схеми сертифікації (Схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS, екостандарти ISO 9000 і 14001, стандарт для оцінки соціальних аспектів систем управління SA 8000).

Рейтингові індекси (Індекс Доу Джонса щодо стійкого розвитку DJSI, «етичні» індекси FTSE4Good.

Системи підготовки звітності (Глобальна ініціатива з надання звітності щодо стійкого розвитку GRI і процесний стандарт розробки звітів Aa1000s).

Провідні компанії беруть участь у розробці єдиних міжнародних стандартів і концепції інтегрованої звітності спільно з групами фахівців Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC), проектів «Звітність для сталого розвитку» під патронатам принца Уельського, «Ініціатива із глобальної звітності» (GRI), Американського інституту дипломованих громадських бухгалтерів (AICPA) та Міжнародної федерації бухгалтерів (IFAC). В країнах Європи підготовка нефінансового звіту чітко регламентована і контролюється державою.

З січня 2011 року правила підготовки звітів щодо виконання принципів ГД посилилися [8]. Великий внесок в розвиток корпоративної соціальної звітності та звітності сталого розвитку внесла Ініціатива із глобальної звітності (GRI), на основі якої понад 1500 відомих компаній світу випускають нефінансові звіти (BASF, Phillips, Novo Nordisk, United Technologies Corporation, American Electric Power, Rabobank, Aviva, BT, HSBC, ДК Росатом).

В Україні лише 5 компаній (СКМ, Оболонь, «Ernst&Young», «АрселорМіттал Кривий Ріг», Platinum Bank) готують звіти по комплексній системі GRI3, інші компанії використовують такі форми, як звіт з прогресу, соціальний звіт, звіт про корпоративну відповідальність, екологічний звіт (табл. 1) [8].

Нерозробленість методологічного інструменттарію в нашій країні є наслідком різноманітності видів звітів за відсутності розуміння призначення кожного з них. Представлення корпоративних соціальних звітів здійснюється в одному з варіантів на вибір компанії: соціальні, екологічні, інтегровані звіти, звіти про сталий розвиток.

Таблиця 1

Види нефінансових звітів, опублікованих бізнес-організаціями України в 2011-2012 рр.

Вид звіту	Компанія
Звіт про сталий розвиток (GRI3)	ПФГ «СКМ» ПАТ «Оболонь» Ernst & Young Україна АрселорМіттал Кривий Ріг Платинум Банк
Звіт про сталий розвиток (AA1000, Глобальний Договір ООН)	«Бритіш Американ Табакко Україна» Knaufinsulation МЕТРО Кеш енд Кері Україна Компанія «Монсанто» «Інтерпайп»

Звіт з прогресу	«Астарта-Київ» Галнафтогаз Фокстрот ТОВ «ВіДі Груп» Компанія «Вітмарк-Україна
Звіт про соціальну відповідальність, соціальний звіт	Київстар «Астеліт» (оператор life:) «Кока-кола Україна» Carlsberg Ukraine
Звіт про корпоративну відповідальність	Компанія «Делойт» Ernst & Young Україна
Нефінансовий звіт	ВОЛЯ
Звіт про результати	Агропромхолдинг КПМГ Україна
Екологічний звіт	Nemiroff Україна

Джерело: складено автором на основі даних офіційних сайтів компаній

Компанії самостійно вибирають формат, розділи і структуру звіту. Дослідження практики опублікування нефінансових звітів в Україні за 2005–2010 рр. дозволило встановити, що частка звітів із прогресу складала 91,5 % і лише 8,5 % – звітів за GRI-стандартом [6, с. 105]. В 2010 році в Україні було випущено 56 соціальних звітів, за 2011рік кількість нефінансових звітів значно зменшилась – 15 звітів, у 2012 році майже вдвічі збільшилась – 35. Окремий нефінансовий звіт публікують лише 8,3% компаній, 13,2% показують еко-соціальні показники в регулярному фінансовому звіті.

Періодичність публікації соціальних звітів визначається компаніями самостійно. Тому соціальна звітність вітчизняних компаній має різне наповнення, формат і структуру представлення результатів соціально відповідального ведення бізнесу.

Для впровадження звітності про сталий розвиток необхідно мати власний інструментарій і методологічну базу, що відповідає стандарту GRI, концепції інтегрованої звітності, визнаної відповідним міжнародним комітетом та відображає (відбиває) національні особливості. Основними завданнями такої концепції інтегрованої звітності є:

- задоволення інформаційних потреб довгострокових інвесторів;
- відображення взаємозв'язку між чинниками оточуючого середовища, соціальними та наглядовими чинниками (ESG) і фінансовими чинниками в прийнятті рішень, що впливають на довгострокові результати бізнесу;
- розкриття зв'язку між стійкістю бізнесу (sustainability) і його економічною цінністю (economic value);
- розробка формату звітності по ESG-факторам;
- зміщення акцентів у показниках оцінки результатів бізнесу з короткострокових на довгострокові.

Головна мета інтегрованої звітності полягає у відображенні повної інформації про діяльність підприємства та структуруванні, у відповідності зі стратегічними завданнями організації, моделі бізнесу та управління. Інтегрована звітність охоплює показники, які відображаються у фінансових звітах, примітках керівництва, звіті про корпоративне управління та винагороди, звіті про сталий розвиток. Методологічним базисом інтегрованого звіту є принципи стратегічної спрямованості, задоволення потреб зацікавлених осіб, прозорості та якості інформації. Для розуміння розвитку бізнесу, його результатів і стану в звіт необхідно включати разом з фінансовими і нефінансові ключові показники ефективності, релевантні для даного бізнесу, включаючи питання екологічної діяльності. Ключовими чинниками сталого розвитку компанії є фактори: виробничо-технологічні; науково-технічні; екологічні; фінансово-економічні; інвестиційні; інноваційні; ринкові; соціальні; чинники (фактори) державного регулювання.

Інтегрований звіт повинен відображати таку інформацію: опис діяльності компанії; зовнішнє середовище, в тому числі ризики і можливості; стратегічні цілі і стратегія досягнення цих цілей; корпоративне управління та винагороди; система виробничих показників та показників стійкого розвитку; прогноз на майбутнє. Запропонована система критеріїв та індикаторів сталого розвитку компанії (табл. 2) дозволяє оцінити сталий розвиток компанії за видами діяльності на довгострокову перспективу та скоригувати параметри стратегії.

Таблиця 2

Критерії та індикатори сталого розвитку компанії

Критерії	Індикатори
Фінансово-економічна стійкість	Економічна ефективність діяльності компанії – відношення чистого прибутку до витрат та ресурсів (основних та обігових засобів, фонду оплати праці)
Екологічна стійкість	Ефективність екологічної діяльності – середньозважена коефіцієнтів екологічного ризику, показника раціонального використання електроенергії та коефіцієнта рециклінгу

Соціальна стійкість	Ефективність ділових відносин компанії – середньозважена коефіцієнта ефективності договорів, показника оновлення продукції, коефіцієнта постійних клієнтів та питомої ваги постачальників соціально-відповідального бізнесу

Джерело: складено автором

Використання єдиних стандартів інтегрованої звітності надає можливість: оцінити непередбачені ризики; ідентифікувати фактори, що впливають на зростання вартості бізнесу; задовольнити інформаційні потреби зацікавлених сторін та здійснити комплексну оцінку вартості бізнесу.

Друга проблема – недостатній рівень прозорості та якості інформації щодо інтегрованої корпоративної звітності компаній. Виходячи з того, що головною функцією звітності компанії є надання прозорої достовірної інформації для прийняття рішень, у зв'язку зі змінами у світі від звітності очікується цілісне представлення з приводу діяльності компанії її стратегії, ризиків та стійкості бізнесу. 2 серпня 2010 року рішенням Ініціативи із глобальної звітності (GRI) та проекту принца Уельського у сфері звітності у сфері сталого розвитку (A4S) був створений Міжнародний комітет з інтегрованої звітності. 1 липня 2010 року створена Міжнародна комісія з інтегрованої звітності (IIRS). У розвинених країнах світу підготовка звіту про сталий розвиток стала вже законодавчо затвердженою нормою, тому інформування громадськості про екологічні, економічні та соціальні досягнення ділових кіл ще не стало загальноприйнятою практикою.

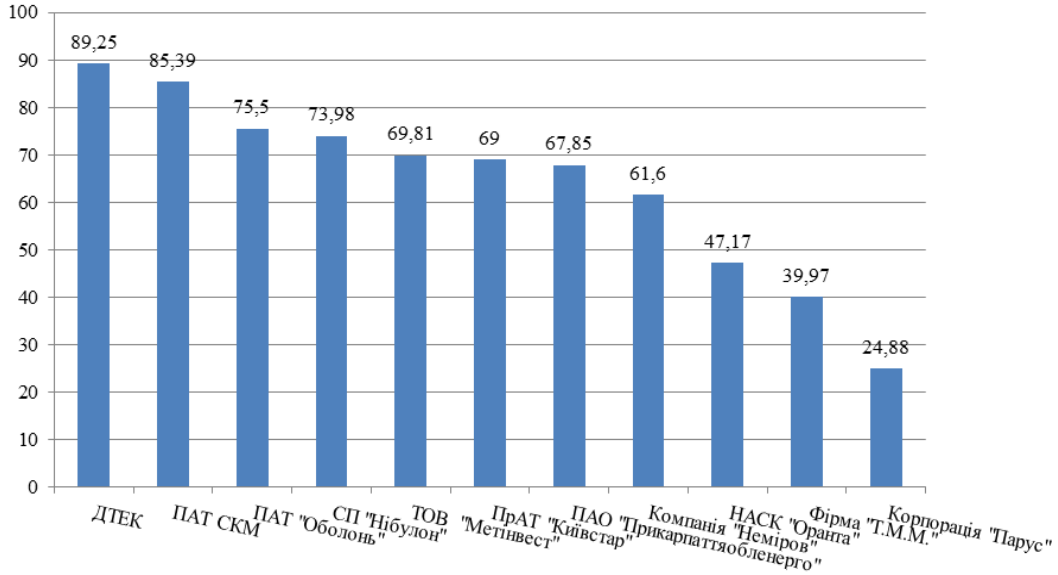

Рис. 1. Рейтинг відкритості великих вітчизняних компаній в сфері корпоративної соціальної відповідальності, 2013 (фрагмент)

* *складено автором на основі даних http://monitornews.ru/ratings*

За даними Центру «Розвиток КСВ» середній рівень відкритості компаній України склав 14% [9]. Середній рівень розкриття інформації найбільших банків України – 20%, що є найвищим показником серед секторів, які оцінені з початку 2012 року (IT-сектор – 10,4%; АПК – 13,8%; фармацевтичний сектор – 10%). Ці показники свідчать про те, що компанії не надають достатньої інформації відносно КСВ для своїх стейкхолдерів. В Україні лише 10% компаній зі 100 найбільших за обсягами чистого доходу готують та публікують нефінансові звіти (рис 1). Для порівняння: у розвинених країнах з 250 найбільших компаній такі звіти готують 80%; у країна, що розвиваються, з 2200 компаній – 45%. Доля вітчизняних компаній соціально відповідального бізнесу становить 11,44% ВВП (108,774 млрд грн) [9]. Це пов'язано з незначною активністю компаній України у питаннях корпоративної соціальної відповідальності та відсутністю відповідної концепції на державному рівні.

Третя проблема пов'язана з перевіркою якості корпоративної звітності незалежним аудитом. На сьогодні соціальний аудит обмежений контролем дотримання трудового законодавства, а КСВ не достатньо враховуються. Проблеми вітчизняних аудиторських фірм, що виконують верифікацію КСВ, пов'язані з дилемою необхідності висловлювання гарантованої думки про діяльність і відсутність легітимності подібних перевірок. Наявність нормативно-законодавчих обмежень не дозволяє аудиторам виконувати вимоги стандартів AA1000 і GRI у вираженні упевненості відносно прозорості КСВ, зокрема звіту з соціальних і екологічних проектів компаній.

Згідно зі стандартами AA 1000 і GRI соціальна відповідальність компанії вимірюється величиною вкладень (витрат), відображеними соціальному обліку у відповідності з прийнятими в компанії екологічною і соціальною політиками. Параметри суттєвості цих добровільно узятих на себе зо-

бов'язань постійно співставляються на рівні всіх бізнес-процесів на відповідність (верифікацію) принципам стійкого розвитку ООН і стандартам менеджменту (ISO).

Комплексний підхід до аудиторської перевірки інтегрованої звітності компанії передбачає здійснення аудиту за двома напрямами:

- внутрішній аудит – забезпечує контроль відповідності бізнес-процесів встановленим законодавчим нормам, правилам, стандартам (ISO, AA 1000) і прийнятій політиці для оптимізації ризиків, пов'язаних з соціально-відповідальним веденням бізнесу;
- зовнішній стратегічний аудит – полягає в перевірці відповідності та якості фінансових і нефінансових показників (конкурентоспроможність, інтелектуальний капітал, ризики, етика бізнесу, екологічна і соціальна діяльність, внесок компанії в соціально-економічний розвиток країни), відображених в звітності згідно з принципам Глобального договору ООН і стандарту GRI.

Запропоновані процедури стратегічного аудиту дотримання принципів соціальної відповідності згідно з вимогами стандартів GRI, ISO 260000, AA 1000 наведено в табл. 3. Для здійснення аудиту використовується експертна оцінка масиву думок стейкхолдерів.

Таблиця 3

Процедури стратегічного аудиту дотримання принципів соціальної відповідальності компанії

Цільове завдання	**Назва процедури**	**Призначення процедури**	**Використання результатів для розробки заходів щодо КСВ компанії**
Групування критеріїв стійкості: фінансово-економічна, екологічна, соціальна	Процедура Борда, аналіз	Ранжирування альтернатив Ідентифікація факторів зростання вартості компанії	Розробка і коригування стратегії і планів соціально відповідального бізнесу
Складання матриці інтересів стейкхолдерів	Процедури: анкетування, опитування, аналізу, узагальнення	Визначення «цінності» варіантів вимог стейкхолдерів за критеріями стійкості	Розробка програми соціально відповідального ведення бізнесу, з урахуванням інтересів стейкхолдерів
Формування політики співпраці зі стейкхолдерами	Коригування на «коефіцієнт впливу»	Визначення пріоритетності впливу	Узгодження вимог стейкхолдерів зі стратегією стійкого розвитку компанії

Джерело: складено автором

Результати стратегічного аудиту є підґрунтям розробки напрямів досягнення стратегічних цілей стійкого розвитку компанії за рахунок підвищення рівня конкурентоспроможності, вартості бізнесу, реалізації політики корпоративної соціальної відповідальності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі пріоритетним завданням є розробка єдиної моделі інтегрованої корпоративної звітності компаній з урахуванням національних особливостей. Інтегрована звітність компанії надає комплексний огляд стратегії, системи управління, ризиків впливу на генерування вартості та зростання потенціалу стійкого розвитку компанії. Основними шляхами впровадження інтегрованої звітності є: розробка єдиного стандарту розкриття фінансової і нефінансової інформації з урахуванням національних особливостей; уточнення структури інтегрованого обліку і форм управлінської звітності, які відображають нефінансову інформацію; визначення індикаторів сталого розвитку компанії для здійснення аналізу ефективності використання ресурсів; розробка процедур стратегічного аудиту інтегрованої звітності та дотримання принципів соціальної відповідальності компанії; розробка форм нефінансової звітності у відповідності з вимогами міжнародних стандартів. Запропоновані процедури стратегічного аудиту дотримання принципів соціальної відповідальності компанії, дозволяють розробити заходи щодо досягнення цілей стратегії сталого розвитку компанії з урахуванням інтересів стейкхолдерів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Д.П. Отчётность в области устойчивого развития – шаг к идеальному корпоративному отчёту // Корпоративная финансовая отчётность. Международные стандарты. – 2012. – № 2.
2. Давидюк Т.В. Социальная отчётность в Украине как инструмент управления человеческим капиталом / Т.В. Давидюк // Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(21). – С. 96–101.
3. Замула І.В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки: монографія /І.В. Замула. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 440 с.
4. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: монографія / І.В. Жиглей. – Житомир: ЖДТУ, 2010. – 496 с.
5. Король С. Нефінансова звітність підприємства / С. Король // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 102–113.
6. Лоханова Н.О. Інтегрована звітність як продукт цілісної обліково-аналітичної системи / Н.О. Лоханова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Випуск 4(47). – С. 50–56.

7. На один шаг ближе к интегрированной отчётности. Новый подход в 21 веке: [материалы для обсуждения] [Електронний ресурс]: Международный комитет по интегрированной отчётности. Перевод АССА для Круглого стола по интегрированной отчётности (сентябрь 2011 г.). – 30 с. – Режим доступу: http://www.theiirc.org
8. Наслідки неприйняття національної політики з корпоративної соціальної відповідальності для України /аналітичний звіт. – К.: Центр розвитку КСВ, 2012.
9. Орлова Н.С. Нефинансовая отчётность как важный элемент корпоративной социальной ответственности // Економічний часопис – XXI. – 2013. – issue: 05-06 (1). – С. 41–44
10. Розвиток КСВ в Україні у 2012 році. Прогнози на 2013 рік. Індекс прозорості компаній [Електронний ресурс]: Центр «Розвиток корпоративної соціальної відповідальності». – Режим доступу: http://www.csr-ukraine. org/userfiles/file/zvit-last-2_(4).pdf.
11. Сорокина Е.М. Социальная отчетность организаций / Е.М. Сорокина // Бухгалтерський облік, економічний аналіз та контроль в умовах формування і розвитку сучасних концепцій управління: тези виступів XII Міжнар. наук. конф. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – С. 297–299.
12. Слюсарева Л.В. Використання нефінансової звітності, як запорука застосування соціально-етичного маркетингу підприємствами України // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія «Економіка і менеджмент». – Випуск 3 (51). – 2012. –.С . 90–93.
13. Тенденции: что движет, а что тормозит КСО в Украине. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://svb.org.ua/reviews/tendentsii-chto-dvizhet-chto-tormozit-kso-v-ukraine.
14. Услуги в области устойчивого развития. Семь вопросов о нефинансовой отчетности, на которые руководители компаний должны иметь ответ [Електронний ресурс]. – «Эрнст энд Янг (СНГ) Б.В.». – 2011. – 30 с. – Режим доступу: www.ey.com.
15. Устанавливая связь «Руководства по отчётности в области устойчивого развития» Глобальной инициативы по отчётности и сообщения о достигнутом прогрессе Глобального договора ООН. [Електронний ресурс]. – 26 с. – Режим доступу: http://www.unglobalcompact.org